

Angry bird

Text a foto: Tomáš Grim

Trpaslík. Kulometčík. Energeťák. U kolika druhů opeřenců se vám bude drát na mysl jeden šťavnatý přídomek za druhým? A nejde jen o - pověstně! - střízličí tělesnou velikost (miniaturní), zpěvnost (bujarou) či neposednost (extrémní). Jde i o fascinující životní styl „krále ptáků“.

Strašný lesa pán. To by byl střízlík, pokud by tělesně nakynul do velikosti kosa - neřkuli krkavce. Jeho už tak neuvěřitelně hlasitý zpěv by vás, úměrně „vytuněný“ vůči velikosti těla, odeslal na ušní chirurgii. V tom lepším případě... Zásada, Jizerské hory, Liberecký kraj, ČR

Do lidového povědomí a slovesnosti se z řad ptactva zpravidla probojovaly druhy nápadné. Ať už pestrostí svého šatu, či žijící nám na očích. V řadách ptačích mediálních hvězd, mezi čápem a ledňáčkem, najdeme opeřence žijící skrytě jen vzácně. Kukačka... a to je tak asi všechno.

Skutečně?

2. 2. 2022, 2:20

Druhý únorový den a já se pouštím do sepisování střízlíčího elaborátu, který právě čtete. Procházím literaturu, zápisky z terénu, fotky. Výběr obrázků se jako vždy snažím pojmout tak, aby byl tematicky pestrý – k čemu by bylo deset fotek, byť technicky perfektních, kdyby na každé střízlík prostě jen seděl na větvi? To by bylo jak v pohádce Sůl nad zlato – i ta nejlepší krmě se přejí, i ta nejlepší sladkost podesáté v řadě na jazyku zhořkne. Pestrost je solí života a vůbec všeho, to víme každý a nemusíme na to číst a sledovat dílo pana Wericha (i když je inspirující a určitě je dobré se k němu vracet).

Proto je na fotkách doprovázejících tento textík střízlík sedící, šplhající i letící. A taky zpívající, žadonící a mlčící – „držící zobáček,“ chcete-li ... ☺. I věkově je dobrý výběr nemít „na jedno brdo“: proto se do něj probojoval střízlík dospělý, teenager i batole (to je ten vyfocený při kroužkování v ruce). A geografická pestrost, je-li po ruce, je další plus. Ta na mě vykukla z archivu také: máme tu střízlíky od severní hranice jejich evropského rozšíření až po tu jižní, tedy od Islandu, přes Irsko, Polsko a Česko až po Řecko.

Výběr mě potěšil – je tam dokonce skoro vše, co jsem doufal do článku s limitem kolem tuctu fotek napečovat.

Ale něco mi v archivu fotek přesto chybí...

Co to je?

No ovšem!

Temno, husto, vlhko

Biotop takovýchto vlastností se vám asi automaticky vybaví, když zazní klíčové slovo „střízlík“. Neposednou kuličku peří nepotkáte na prosluněných stepních stráních či v teplých doubravách. Ne, ne, střízlíkovi vyhovuje pravý opak – temná zákoutí, podrostní škvíry, lesní „přízemí a suterén“.

Žádný ze záběrů, kterými se brodím v archivních složkách na počítači, tuto podstatnou stránku života pana střízlíka pro mě uspokojivě nepodává. „Potřebuju fotku střízlíka v pěkně hustém, temném, vlhkém buření a to hned!“ říkám si – vždýť termín dodání rukopisu už klepe na dveře, respektive na mou přetékající e-mailovou schránku. „Ideálně aby střízlík jen tak trochu vykukoval a nebyl skoro vidět – právě tak jej přece typicky v podrostu vidíme. Teda spíš nevidíme...“ brumlám si, když chvátavě nabíjím foťák kartou a baterií, kvačíc do buření kolem potoka trefně zvaného Bystřička (oficiálně na mapách jako Bystřice). Tam střízlíci přebývají nedaleko od mého „sokolího hnízda“ (bydlím v sedmém patře paneláku).

Přání se mi plní. Až moc: sotva jsem na cílové lokalitě, je najednou skutečně vše „temné a vlhké“ – začíná hustý únorový sněhodesť. Přesto za chvíli potkávám střízlíka. Tedy pokud tak lze popsat situaci, kdy se ani po dvaceti minutách, co se ten prokletý opeřenec varovně ozývá odkudsi z křovin, vizuální kontakt nedaří.

Vzdávám to. Pokračuju ke skalnímu jezírku, krásnému, tichému,

romantickému – tady je taky „střízlíkovo“. Zde je pro změnu úplné ticho.

Promočený se chlácholím pravidlem „tříkrát a dost“. Jdu zpátky, proti proudu Bystřičky. Ledňáček přítomen, skorec nikoli... a co že to tamhle dál, kde se před chvílí prohnalo hejnklo mlynářků a babek (těch sýkor), zní? „Křesací kamínky“! No hurá, jdu na něj.

„Strašný lesa pán“ prokmitává křovinami, zvlhlými sněhohodětem, na opačném břehu potoka. Světlo ještě jakž takž skomírá, vždyť je jen něco po poledni... (jak já tu zimu právě proto nerad – „doba temna“ je to, doslova). Slézám, pro lepší fotoúhel, po zasněženěrozbahněném břehu... a málem končím v ledové vodě. Tento popis, řekl bych, věrně vystihuje klíčové parametry habitatu, které střízlíkovi konvenují.

Plánovaná fotka se mi daří. Nebo „daří“? Skutečně, střízlíka aby na ní člověk pohledal... Je věrná, ne že ne: střízlík z dálky opravdu působí jako uschlý list. „No jo, jenže to bych mohl nafotit leccos a vydávat to za střízlíka. To si přece čtenáři Naší přírody

nezaslouží!“ vzplanou ve mně doutnající trosky mé publicistické zodpovědnosti.

„Fotosešn“ se střízlíkem tedy nekončí. Sedne tu – cvak. Odsedne tam – prásk. „Dostávám“ ho v záběru s pozadím (snímku) plným sněhu. „To by šlo,“ říkám si. Pak zas jak sedí těsně nad vodou. „Zajímavé.“ A taky zarámovaného změtí polámaných stonků. Působí na mě jako ježibabí hnáty, které by chtěly bezbranného opeřenečka chtivě, zlovlně a lačně pohltit.

Ta poslední scéna mě nějak uhranula (že by ty čarodějnice?). Střízlíček tam sedí v onom „hustém, temném, vlhkém buření,“ jak má správný střízlík činit. Trpaslík, který statečně odolává nepřízní osudu („první věc doma bude slivka na zahřátí a ponožky na radiátor,“ drkotám zuby). Jasně, to je ta správná fotka.

Všímám si na kalendáři dnešního datumu. Magie čísel... pěkně se to sešlo. Nedá mi to a ze zvědavosti se podívám do exifu na datum a čas expozice vybraného záběru.

2. 2. 2022, 2:20 odpoledne.

Mladíček. Svou závislost na rodičích dává najevo tento mladý střízlík žadoněním a žlutými lemy zobáku. I kdybychom tyto znaky přehlédli, mladíček se prozradí opeřením: je mnohem tmavěji a jednotněji zbarvený než jeho rodiče – všimněte si skoro chybějícího nadočního proužku a velmi tmavé spodiny těla. Hostivice, Středočeský kraj, ČR

- ▲ „Myší bratr“. Malé tělo = relativně velký povrch = neschopnost udržet tělesnou teplotu slučitelnou s životem. Podruh střízlíka obecného obývajícího Island (T. t. islandicus) je proto zřetelně větší než naši „oriešci“ (příklad tzv. Bergmannova pravidla). Krom toho má střízlík Islandan nápadně větší zobák, je tmavší a výrazněji proužkovaný. Překvapivě však nemigruje mimo ostrov. Jak řeší tak malý ptáček kruté islandské zimy? „Myší bratr,“ jak se mu na Islandu přezdívá, se přesouvá na mořské pobřeží. Tam je krapet snesitelněji. Jezero Mývatn, hrabství Suður-Pingeyjarsýsla, Island
- ▼ **Pobřežník.** Mořská příbojová zóna zrovna nepředstavuje místo, kde bych střízlíka očekával. Nicméně jen pár metrů po směru střízlíkova letu se třísť vlny Atlantiku. Je začátek března a tento jedinec zde nejspíš ještě zimuje. Jde o podruh (T. t. indigenus), který obývá Irsko a Británii (kromě Shetlandských ostrovů a Vnějších Hebrid, které hostí další čtyři samostatné poddruhy). Dublin, provincie Leinster, Irsko

▲ **Energeták.** Někteří pěvci zpívají či tokají klidně (třeba kos, ta usedlá „pecka“), jiní živěji (řekněme zvonohlík, s jeho „netopýřími“ vzdušnými výlety). Samostatná kategorie je střízlík. Exploze hlasu, trhavě třepotavé přelety, zvedání křídel i ocásku, zaklánění hlavy - chvíli tady, bleskurychlý přelet, chvíli tam. Skutečné divadlo, které musíte vidět! Polský a řecký (dole) střízlík už patří k „našemu“ evropskému poddruhu (T. t. troglodytes). Twierdza Osowiec, Biebrzanski Park Narodowy, Podleské vojvodství, Polsko

▼ **Úhápěčko?** Ano... i ne. Střízlík je z dálky archetypální UHP (univerzální hnědý pták). Přistupme však blíže. Pokud bude střízlík „spolupracovat“, užaseme nad „vymazlenými“ detaily jeho šatu. Přidejte jeho bystré oko, živou náтуру, pěvecký kulomet - je důvod se divit, že střízlík tak prominentně figuruje v pověstech a bajkách tolika národů? Delta řeky Gallikos, Střední Makedonie, Řecko

Pružná schopnost a výhoda předčasného vyvedení. Tělesná velikost tohoto ptačího trpaslíka bije do očí, zvláště ve srovnání s drobnou ženskou rukou. Mladistvost ptáčka pak prozrazují toulce, ze kterých prapory per teprve začínají vykukovat na svět. Střízlíčata typicky odcházejí z hnízda ve věku mezi dvěma a třemi týdny. Při nenadálém vyrušení však umějí, podobně jako např. kosata, vyskákat mnohem dříve, už v pouhých 10 dnech po vylíhnutí. Nejde o žádnou „chybu“, kterou bychom měli jakkoli napravovat. Jde o evolucioní vzniklou antipredační strategii a tedy výhodu, která umí zachránit ptačí mládě, které by jinak ve hnízdě sežral predátor – právě proto bychom do ní nijak neměli zasahovat. O předčasně vyskakaná mláďata se normálně postarají jejich rodiče, kteří jsou na takovou situaci evolučně nastaveni (Grim T. 2021: „Opuštěné“ ptáče. Zachraňovat či nezachraňovat? Naše příroda 14/2: 8–17). Mládě na snímku je mladší a po okroužkování a vrácení do hnízda (umístěného pod střechou chaty, viz jeden z následujících záběrů) se o žádné předčasné vyskákání nepokoušelo. Svárovský rybník, Záhlínice, Olomoucký kraj, ČR

Být tam o 2 minuty víc, začnu snad na ty čarodějnice i věřit... ☹

Štěrbinář skulinovitý

Biotopové preference střízlíka (tedy „kde prostě rád žije“) jsme si právě v jejich podstatných detailech vyjasnili – nenápadně, nenásilně, leč výstižně. Pojdme ale dál – frenetický životní styl střízlíka je totiž, alespoň na poměry v rámci „našeho“ ptactva, neobvyklý v mnoha ohledech.

To nejlepší si nechám nakonec. Nejdřív ještě něco k tomu, kde a jak střízlík bydlí. I to je pozoruhodné dost. Když se řekne „ekologická nika“, bude tahle ptačí miniatura jedním z prvních příkladů na mé mysli. „Nika“ totiž vychází z italského výrazu *nicchia*, označujícího „výklenek ve zdi“ (a starší kořeny budou samozřejmě v latině, jako vždy). Zatímco v ekologii termín značí funkční začlenění jakéhokoli organismu do

soukolí přírody, u střízlíka je to doslova. Je to prostě pták výklenků.

„Ze 100 českých hnízd bylo 25 v kořenových systémech a vývratech stromů, 7 mezi kameny v březích, 6 pod břehem potoka, 5 v hromadě složených polen, po 4 pod střechou budovy a ve štěrbinách mezi prkny chaty, po 3 v otvoru v kamenné zídce, v hromadě klestu, ve starém krmelci a v rehkovníku, po 2 za odchlíplou kůrou a v ochranné výplni vodovodního přivaděče, po 1 na posedu, pod mostem, v dutině mostního trámu, ve sklepě, v sýkorníku a šoupálkovníku, ve stromové dutině, ve vlaštovičím hnízdě v dřevníku myslivny a ve staré zavěšené čepici,“ která uzavírá výčet v hlavní monografii na ptactvo našich končin (Štastný K. & Hudec K. 2011: Fauna ČR – Ptáci 3/I. Academia, Praha).

Tím však přehled střízlíkovy budovatelské kreativity nekončí. No nepadlo by vás umístit svůj „byteček“ do hlávkového zelí či brokolice? A do lidské lebky? Nebo kočky, vrány a krahujce? Bez obav – u zmíněných nezeleulinových položek šlo o využití „in memoriam“. Vysušené a zavěšené mrtvoly zvířat jsou v rámci střízlíkovy rozlišovací schopnosti nejspíš totéž, co polní strašák, nebo sušící se prádlo. Hnízdění na konci hluboké nory vyhrabané papuchalkem, na ložnicové garnýži nebo v denně používaném vozidle pak už snad ani nepřekvapí (tyto a další zajímavosti jsem čerpal z nadčasové klasiky: Armstrong E. A. 1955: *The Wren*. Collins, London).

Střízlík (*Troglodytes troglodytes*) je tedy skutečně „troglodyt“, neboli „dutinovec“ – v řečtině doslova „ten, který se plazí v dutinách“. Jakýchkoli: kam vlezle střízlík, jiný opeřenec nevleze. Jednoduše se tam totiž nevleze.

Malý macho

Životní styl strážlíka se evropským pěvcům výrazně vymyká. Skoro všichni naši pěvci jsou monogamní. Strážlíkovi to nestačí – pěstuje mnohoženství. Většina našich pěvců zpívá pouze v hnízdním období – ne tak strážlík, toho zaslechnete i na vánoce (ne tolik jako na jaře či v létě, ale přece jen občas ano). Samečci našich pěvců sice typicky samičky se zahříváním snůšky nepomáhají, ale inkubující partnerku alespoň občas nakrmí – strážlík na nějakou péči o partnerku peče úplně. Anglické „wren“ má původ v anglosaském „wrenno“. Jak už jistě tušíte, znamená to „chlípný“.

Po vyvedení mládat z hnízda se pan strážlík podílí s podobným „nasažením“ jako předtím – k vůbec nějakému krmení svých potomků se rozhoupe až tak týden poté, co je paní strážlíková v jeho vlastním teritoriu futruje horeh dolů. Pokud se tedy vůbec rozhoupá: na většině hnízd totiž samec nekrmí vůbec. Kompletní péči o potomstvo, od naklazení vajec po konečné osamostatnění mládat, tak leží na bedrech samice.

Podíl na stavbě hnízda je u strážlíků také nestandardní. U pěvců mírného pásu zpravidla staví jen samice, nebo samice s průběžnou pomocí samce. Hrubou stavbu má však u strážlíka na starosti pouze samec. Samice pak doladí interiér. Ale ne vždy. Co se tu děje?

Srovnajme s typickým pěvcem našich končin. Kos se spáruje s kosicí, která pak sama staví hnízdo, bez pomoci samce. U strážlíků naopak samec nejdřív postaví hnízdo, bez pomoci samice. Pak začne stavět další hnízdo! A pak případně ještě další. A další. U nás průměrný strážlík postaví v jedné hnízdní sezóně tři až čtyři hnízda.

Až po ukončení hrubé stavby začne shánět „paní domácí“. Natřásající se a hlasitě zpívající samec láká samičku k obhlídce svých developerských projektů. S důrazem na množné číslo: samičí inspekce totiž může první hnízdo neshledat uspokojivým. Samec tedy láká na další hnízdo. Čím víc hnízd sameček zkonstruoval, tím větší šance úspěšného „sbalení“ samičky. Jeden sameček z Holandska vsadil na jistotu: postavil 12 hnízd.

Pokud první samička došla trpělivost, začne lákat jinou. I když té první trpělivost nedošla, samečkovu „balící“ potřebu to nijak neutlumí – shání další samičky. To je ostatně v polygynním, mnohoženském párovacím systému otázkou slušného vychování.

Polygynní samozřejmě nemůžou být všichni samečci. Každý pán harému za sebou nevyhnutelně zanechává „staré mládence“ – na každou další samičku, kterou si uzurpuje, vychází samozřejmě jeden nespárovaný sameček (poměr pohlaví v populaci je vždy kolem 50 : 50). Zatímco v některých populacích je polygynní i polovina samců (a někteří mají pro sebe i tři samičky), v jiných je mnohoženství vzácné. Na našem území zatím dokonce nebylo doloženo.

Teprve ta hrubostavba, která samici zaujme, je po spárování a spáření paní domácí dostavěna. I proto stavba hnízda strážlíků může trvat docela dlouho. Samec má odpracováno za nějaké dva až pět dnů (což je podobné úsilí jako u jiných drobných pěvců). K tomu je však třeba přičíst dva dny až týden, což je čas na „výzdobu“ interiéru – samička musí kotlinku vystlat perím a srstí, kteréžto materiály nasbírá v okolí. Celkově se stavební práce můžou protáhnout až na měsíc a půl – sameček totiž nemusí partnerku obloudit

bezodkladně. Mezi našimi opeřenci tak může střízlík snadno vyrobit rekord ve zdlouhavosti budovatelské.

Klaustrofobii střízlíci nerozumí

Systém, kdy samice si vybírá „bejvák“ (a ne jeho majitele) je bizarní (i když známe fenomén lidských „zlatokopek“...). Smysl ale dává: samec se o mládátka stejně starat nebude vůbec, nebo jen zanedbatelně. Vybrat si podle výsledku jeho práce je proto dobrá volba: samice si vybírá geny pro stavbu kvalitního hnízda (a asi nic dalšího, rozhodně ne pro lepší péči, protože ta se prostě dít nebude). Geny, které učiní z jejích synů kvalitní a pro další samičky atraktivní stavitele.

Význam stavby pro střízlíky nekončí vyvedením mládat. Hnízdo z dané sezóny si může střízlík opravit v následující sezóně. Ale na podobné podivnosti nemusíme do další sezóny vůbec čekat. Další z hnízd postavených dříve v sezóně může později posloužit pro druhou snůšku (která je pro střízlíky typická). Vyvedená mláďata se do hnízda vracejí nocovat, i se samicí. Někdy se do hnízd vracejí dokonce i po úplném osamostatnění.

I zde tedy můžeme zopakovat „na rozdíl od ostatních našich pěvců“: ti vyvedou mláďata a ani rodiče, ani děti se už do hnízda u většiny druhů nikdy nevrátí. Ani pro spaní, ani pro další hnízdění. Pěvci nespí v hnízdě, jak se často laikové mylně domnívají. Spí někde na větvi. Přesně tak, jak ostatně musí spát každý samec už během inkubace a péče o mláďata (hnízdo během inkubace zabírá jen samice a později ho přeplní mláďata). A kdo

z vás už viděl jednou použité pěvčí hnízdo, nediví se, že v něm žádné další hnízdění neprobíhá – ty trosky sešlapané mláďaty k nepoznání jsou už většinou neobyvatelné.

Opeření hipíci

Pak přijde zima. Pro malého ptáčka je nocování v alespoň trochu izolujícím hnízdě zásadní výhoda – a často asi jediná šance, jak při tak malé tělesné velikosti, a tím pádem velkém povrchu těla, přežít. Některé populace střízlíků jsou tažné (severnější úplně, ty naše částečně). Na zimovišti tedy využívají hnízda, která samozřejmě musel postavit jiný střízlík! A dokonce to ani nemusí být střízlík: přenocují i v hnízdech mlynaříků, kosů, vlaštovek a dalších „hostitelů“.

Tato jedinečná střízlíčí nevybíravost jistě stojí i za vzácně leč přece doloženými případy, kdy se vyvedená mláďata „nasáčkovala“ do aktivního hnízda cizího druhu. Občas tak střízlíčata „zaplavila“ cizí vejce, jindy se pomíchala s cizími mláďaty. I s tím nejcizejším možným mládětem: je doložen groteskní případ, když se vyvedená tlupa malých střízlíků nastěhovala do hnízda pěvušky, které ale obsahovalo jen... kukačku. Celý týden se pak střízlíčata, večer co večer, na noc vracela schovat a zahřát pod její křídla. Kukačka se tak stala sama pěstounem!

Zní to neskutečně, že? Uvěřit však problém nemám. Podobné chování, kdy kukaččí mládě zahřívало mládě svého pěstouna, jsem totiž pozoroval na vlastní oči. Možná si vzpomenete na jediný na světě doložený případ „second hand“ parazitismu – zjistili jsme jej ve Finsku u sýkory koňadry (Grim T. 2021: Pozor na „zlotřilé

▲▼ **Chumáče uschlé vegetace?** Že na obrázcích nic jiného než chumel suché trávy, listí a větviček pořádně nevidíte? To je v pořádku, přesně to po nás střízlík chce. Zůstat neviděn, nerušen. Miniaturní stavitel pro to udělá leccos. Své hnízdo, samo o sobě už tak dost nenápadné, umí kreativně umístit na lečjaké místo (jak se dočtete v hlavním textu). Hnízda na snímcích patří k těm méně častým umístěním z těch, která byla u nás doložena: pod střechou chaty (nahore; Svárovský rybník, Záhlinice, Olomoucký kraj, ČR) a v konstrukci malého mostku (dva dolní záběry; Bílá Ostravice, CHKO Beskydy, Moravskoslezský kraj, ČR). Takto nalezená hnízda byla na území České republiky zjištěna v jednom z 25, respektive v jednom ze sta případů

Temno, husto, vlhko. Tam se střízlíkovi líbí nejvíc. Příběh fotky, která vznikla za účelem demonstrace těchto střízlíkových preferencí a která shodou okolností vznikla 2. 2. 2022 ve 2:20 odpoledne (to se mi ta čísla pěkně sešla!), se dočtete v kapitole takto nazvané. Hlubočky, Olomoucký kraj, ČR

Citované články autora jsou volně k dispozici na jeho stránkách:
<http://www.tomasgrim.com/>

lumpajznice“! Naše příroda 14/4: 20–31). Po měření mládat jsme s obavami „Aby kukačka neušlapala mládě hostitele“ položili do hnízda nejdříve obří kukačce a až na ně malinkou sýkorku... která se pokaždé hned zahrabala pod kukaččí křídlo.

A když přijde opravdu rázná zima, není čas na hrdinství. Jinak přísně samotářští střízlíci se pak společně kumulují v jednom hnízdě nebo jediné štěrbině a vzájemně si snižují tepelné ztráty (podobně to umí i mlynařici či vrabci). U sedentárních populací to může být i celá rodinka. U těch tažných půjde spíš o jedince nepřibuzné. Někdy nepřibuzné zcela bezpečně: v anglickém Norfolku bylo v zimě roku 1969 nalezeno v jedné ptačí budce 61 (!) střízlíků. V několika vrstvách na sobě.

Kdyby nešlo o záležitost čistě termoregulační, skoro bych napsal „zima lásky“...

Král ptáků

Střízlík není jen „král plotu,“ jak zní doslovný překlad jeho německého jména (Zaunkönig). Podobné postavení si vydobyl v řadě folklorních tradic v mnoha zemích – téma by stačilo na celý článek. Pozoruhodný výkon na zvířátko, které na první pohled zas tak nevybočuje z řady. A další krásný příklad, jak může ukvapené zdání klamat (Grim T. 2021: Charismatický šedáček. Naše příroda 14/5: 18–28).

Zdá se vám, že rychlovýčtem a stručnokomentářem střízlíciích pozoruhodností jsme téma „střízlík“ vyčerпали? Vězte, že opak je pravdou. Kdybych měl mezi dnes uznávanými téměř 11 000 ptačími druhy vybrat jeden jediný, který mi umožní ilustrovat „co je jádrem pudla celé ornitologie“ (a to kdekoli na světě), bude to právě střízlík.

Všimněte si: nenapsal jsem střízlík obecný. O tom to („celá ornitologie“) totiž celé je. A to si necháme na příště. ■